Серафима Криган,
науковий співробітник, Чернівецька філія
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Чернівці, Україна
ORCID ID 0000-0002-5013-0685

Валерій Чемес,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального
мовознавства, класичної філології та неоелліністики,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-5820-7424

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ВИВЧЕННЯМ МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН: ЗМІНИ, ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У статті розглянуто поетапні зміни у викладанні мовно-літературної освітньої галузі в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов різних етносів України за роки незалежності.

Подано аналіз навчальних програм і видань для класів з навчанням румунською мовою закладів загальної середньої освіти.

Висвітлено досвід співпраці С. Криган, яка протягом багатьох років працювала методистом Чернівецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Науково-методичного центру для етнічних меншин південно-західного регіону України, Чернівецької філії ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», з відповідними відділами Науково-методичного центру середньої освіти, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» та МОН України.

Проаналізовано сучасні навчально-методичні комплекси з румунської мови в Румунії, висвітлено досвід їх застосування. Опрацьований матеріал переконує, що основні новації в зазначеній сфері, базуючись на європейському досвіді гуманітарної освіти, виявилися результативними за їх концепцією і способами практичного втілення. Окреслено актуальні лінгводидактичні проблеми, що вимагають свого розв'язання.

Ключові слова: викладання, українська, румунська, угорська, мова, література, європейські підходи, досвід, інновації.

Постановка проблеми. У сучасній Україні відбуваються динамічні реформи та зміни в усіх сферах суспільного життя. Остаточне визначення вектору розвитку держави, євроінтеграційні процеси зумовлюють нові вимоги до володіння мовами, зокрема й корінних народів і національних меншин. Як зазначено в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [1], затвердженій у 2015 році, одним із ключових індикаторів реформування галузі освіти є вивчення мов як пріоритет внутрішньої політики України щодо інтеграції в ЄС. Реалізація цього завдання потребує якісно нового рівня викладання різних мов як мов європейського спілкування в закладах загальної середньої освіти України.

На початку 2016 року розроблено план заходів щодо посилення вивчення мов, де зазначено, що інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітнього простору потребує володіння громадянами іноземними мовами на якісно новому рівні [2]. Міністерство освіти і науки України взяло курс на модернізацію системи підготовки викладачів мов, удосконалення системи підвищення кваліфікації вчителів.

Мовна освіта в Україні передбачає вдосконалення технології освітнього процесу, наближення його до вимог сучасного суспільства, що потребує високоосвічених, інтелектуально розвинених і відданих державі громадян, які легко й вільно спілкуються між собою. Це чітко визначено в Законі України «Про освіту», концепціях мовної освіти та Державному стандарті [3]. Сучасний етап мовної освіти в Україні потребує свого аналізу та узагальнення, зокрема й щодо сфери навчання, крім державної мови, й інших етнічних мов – румунської, угорської тощо з урахуванням практичного досвіду вчителів, лінгводидактів, науковців тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень виявляє звернення уваги на проблеми в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин після здобуття Україною незалежності. Ідеться про методологічні та методичні засади й можливості,

розподіл навчального часу, навчально-методичне забезпечення. Сукупність зазначених проблем вимагає вироблення комплексних заходів для їх розв'язання з опрацюванням відповідних етапів і відповідно до особливостей мовного буття різних етносів, які проживають в Україні.

Сьогодні маємо значні напрацювання теоретичного і прикладного характеру, відображені в працях з виразним дидактико-методичним компонентом таких відомих вітчизняних науковців як М. Вашуленко, О. Біляєв, М. Кочерган, С. Лучканин, М. Пентелюк, О. Савченко, С. Семчинський, Л. Симоненкова, Л. Скуратівський, О. Чередниченко, Г. Шелеховата, румунських авторів, таких як Е. Аврам, М. Аврам, А. Граур, Н. Єфтеніє, К. Кукош, Р. Куку, В. Молан, А. Памфіл, К. Парфене та ін. Праці зазначених вище науковців у галузі славістики (україністики) і романістики, зокрема румунської філології, залишаються актуальними для подолання наявних проблем українського шкільництва, для з'ясування позицій, вироблення оптимальних підходів відповідно до двомовної специфіки викладання в перехідному періоді реформування середньої школи і нових викликів, що постають у суспільному, зокрема в міжетнічному, розвитку країни.

Після здобуття Україною незалежності в дітей з румунської громади виникла потреба в якісному знанні румунської мови. Розв'язання зазначених проблем розпочалося з розроблення та видання нових навчальних програм і підручників, адже в донезалежницький період у школах вивчалася «молдовська» мова на основі кириличної графіки. Першим серйозним кроком був перехід закладів загальної середньої освіти України на використання латиниці й у письмовій формі румунської мови. Цей перший етап стосувався учнів 1-11 класів. Важливим моментом стала перекваліфікація всіх учителів та директорів шкіл, де тільки почалося викладання румунської мови. Це включало, зокрема, лексичну роботу, засвоєння нової термінології, удосконалення комунікативних навичок, залучення педагогів до розроблення сучасних навчально-освітніх проєктів тощо. Гостро постала проблема

відсутності навчально-методичного забезпечення освітнього процесу. У Міністерстві освіти і науки України розуміли, що вивчати румунську мову за підручниками із Молдови чи Румунії дітям національних меншин України, зокрема румуномовним, буде надзвичайно складно, оскільки існували суттєві відмінності як на рівні забезпечення навчальними програмами, так і на рівні традиційних засад освітнього процесу. Водночас близьке й приязне сусідство України та Румунії з подальшим розвитком демократичних процесів в обох країнах завжди ґрунтувалося не лише на толерантних стосунках на міждержавному рівні, а й на доброзичливих взаєминах між людьми по обидва боки кордону. Особливо сприяли цьому зближенню різноманітні форми співпраці між румунами й українцями в різних сферах економічного і суспільного життя, шанобливе ставлення до національних особливостей сусідів. У процесі фахового спілкування та завдяки тісній співпраці педагогів обох країн стало очевидним, що діти, які мають бажання вивчати рідну мову, повинні бути забезпечені навчальною літературою, яка б враховувала їхню специфіку сприйняття мови та вимоги державних освітніх стандартів. З огляду на ці обставини й співпрацюють спеціалісти з обох держав: С. Криган, Л. Міжок, А. Штюбяну, Олена – Марія Давід, Е. Кодря, Р. Зимбру, Ж. Петрецькі – України та Румунії.

Ця співпраця була й залишається успішною – і перший у незалежній Україні румунський буквар «ABECEDAR» латинською графікою вже побачив світ 1997 року під моїм авторством [4]. Згодом були розроблені «Програма з румунської мови та читання для 1-4 класів» для закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання [5], «Програма з української мови та читання для 1-4 класів» для закладів загальної середньої освіти з румунською та угорською мовами викладання [6]. З'явилася серія нових навчальних видань, зокрема комплект підручників з румунської мови і читання для початкової школи закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання: «Румунська мова» 2, 3, 4 класи [7; 8; 9] і «Книга для читання» 2, 3, 4 класи [10; 11; 12], підручники з румунської мови і літератури для 5-11 класів

закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання [13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20]; підручники з української мови: «Буквар» для закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання, 2000 рік [21], «Українська мова. Усний курс», підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання, 2001 рік [22], «Українська мова» 3 клас (інтегрований підручник «Українська мова і читання») для закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання, 2001 рік [23], «Українська мова» 4 клас (інтегрований підручник «Українська мова і читання») для закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання, 2001 рік [24]. Також інші підручники з української мови для 5-11 класів закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання.

Упродовж 1991-2000 навчальних років мною, методистом С. Криган, проводилися виїзні авторські курси для вчителів у Чернівецькій області (Новоселицький, Герцаївський, Глибоцький, Сторожинецький райони), а також – в Одеській і Закарпатській областях. У рамках цих зустрічей – семінарів, круглих столів, дискусій – обговорювалися нагальні проблеми освіти: стан і умови навчання, укладання програм і написання підручників, яких на той час не було у відповідних школах поліетнічних регіонів України. Аналізувалися рукописні програми та підручники, рукописні матеріали для використання на уроках румунської мови. Уперше в друкованому варіанті латиницею побачила світ «Програма з румунської мови та читання для 1-4 класів» в обласній газеті «Зориле Буковиней» у 1996 році й того самого року – абетка.

Після тривалих обговорень невдовзі були надруковані підручники «Румунська мова» і «Книга для читання» для початкових класів закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання, а згодом – підручники з української мови для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти з румунською мовою навчання, які використовувалися у школах з румунською мовою навчання Чернівецької, Одеської та Закарпатської областей.

Завдяки достатній якості та, перш за все, потребі в цих підручниках, колеги з Закарпатської області взялися за створення аналогічної навчальної літератури. Так, у співпраці з ними у 2003 році з'явився перший «Буквар» для закладів загальної середньої освіти з угорською мовою навчання [25], а також «Українська мова. Усний курс» для 1 класу шкіл з угорською мовою навчання [26], «Українська мова» [27], «Книга для читання» для 3 класу [28], «Українська мова» [29] та «Книга для читання» для 4 класу [30] (для закладів загальної середньої освіти з угорською мовою навчання), а пізніше – комплект підручників для 5-11 класів закладів загальної середньої освіти з угорською мовою навчання.

Добір навчального матеріалу й організація вивчення мов здійснювалася вчителями, методистами, науковцями – А. Майдан, А. Ракіта, Ю. Сергійчук, І. Керестень – на основі застосування й поєднання основоположних дидактичних і методичних принципів, а саме: принципу взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку; демократизації і гуманізації навчання мови; особистісної орієнтації навчання; урахування життєвої перспективи; текстотворчості (текстоцентризму); комунікативно-діяльнісного і соціокультурного принципів навчання; принципу органічного поєднання навчання мови й мовлення.

Підручники, створені авторами С. Криган, Є. Івашина, Ю. Сергійчук, брали участь у конкурсних відборах підручників для закладів загальної середньої освіти, розглядалися відповідними конкурсними комісіями, адже однією із тенденцій освіти щодо формування змісту та організації освітнього процесу є проведення Міністерством освіти і науки України таких заходів на засадах змагальності. Спостерігаємо факт, який став вагомим здобутком в освітньому просторі, – коли три покоління учнів закладів загальної середньої освіти саме з румунською мовою навчання вже вивчали «Буквар» (1998-2000), у той час як учні шкіл з угорською мовою навчання тільки розпочинали вивчення. Власне, тому й до сьогодні існує часова різниця, на яку треба

звернути увагу у відповідних дослідженнях чи інших аналітичних порівняннях.

Здійснити цей величезний обсяг роботи вдалося завдяки обміну досвідом з фахівцями, серед яких педагоги Є. Івашина, О. Рошка, методисти В. Бзовій, Л. Ткачук, науковці І. Гудзик, Л. Лазаренко, В. Чемес, консультанти Н. Бабич, Г. Бостан та ін.

Співпраця з колегами Румунії продовжується і зараз, оскільки вони раніше почали впроваджувати нові освітні підходи і механізми. Видавництвом «LIDANA-BUKREK» (Сучава) у 2016 році надруковано 5 підручників і посібників, а в 2018 році – 6 підручників з української мови для українців Румунії (1-6 класи) у видавництві «Editura Didacticăși Pedagogică» S. A. București, а в 2020 році – ще один підручник «Музика і рух» (3 клас) у тому самому видавництві.

Європейський досвід і досвід практичної співпраці (бо вище висвітлено досвід співпраці) показує, що найбільш ефективним у навчанні мовно-літературної освітньої галузі є компетентнісний підхід, спрямований на розвиток практичних умінь, формування навичок і набуття досвіду користування повним набором теоретичних знань на практиці.

Метою статті є з'ясування основних новацій у підходах до мовної освіти в Україні, які базуються на європейському досвіді.

На початку XXI століття Рада Європи розробила і затвердила Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [31]. Європейські методики передбачають, що комунікація розглядається як основна мета використання мови. Саме комунікативний підхід покладено в основу навчально-методичних комплексів, розроблених групами фахівців-методистів, носіїв румунської мови, з урахуванням новітніх досліджень методики навчання, педагогіки, психології та інших суміжних наук.

Проаналізуємо досвід сусідньої Румунії в галузі лінгводидактики. Сучасні навчально-методичні комплекси з румунської мови в Румунії містять: 1) електронний підручник та робочий зошит з аудіо- та відеофайлами для

учнів (а також для батьків, які можуть відстежити, які навчальні матеріали діти опановують з використанням смартфона, планшета чи інших гаджетів з відповідним кодом); 2) книгу для вчителя з детально розробленими методичними рекомендаціями не лише до уроку загалом, а й до кожної вправи; 3) рекомендації з оцінювання виконання учнями кожного виду завдань; 4) інтерактивні завдання на картках, які передбачають породження невідповідного усного чи письмового мовлення; 5) комплекти тестів із кожної теми, тести для поточного контролю (*evaluare tematică, autoevaluare, evaluare semestrială*), та підсумкові тести з відповідного розділу (*evaluare finală*), 6) форми для самооцінювання учнів і відстеження особистого прогресу тощо.

Ще однією перевагою сучасних європейських комплексів є діяльнісно-орієнтований підхід, що передбачає засвоєння матеріалу, максимально наближеного до реальних життєвих ситуацій та потреб користувачів, а також завдання для розвитку критичного мислення, прагматичності, які передбачають ознайомлення із реальними подіями, людьми й ситуаціями тощо. Під час вивчення мовно-літературної освітньої галузі учні розширюють знання з інших гуманітарних і природничих наук, розвивають загальні та професійні компетентності, необхідні для продуктивної діяльності у ХХІ столітті. Тому наразі Міністерство освіти і науки України приділяє значну увагу підвищенню кваліфікації викладачів і їх мотивуванню до вивчення міжнародного досвіду, участі в міжнародних програмах і проєктах, навчанню на тренінгах із провідними методистами країн Євросоюзу та оволодінню європейськими методиками викладання мов. Учителі мають можливість підвищувати свій професійний рівень, знайомлячись із новітніми методичними розробками на міжнародних освітніх порталах, беручи участь в онлайн-конференціях та вебінарах із методики навчання сусідніх мов, спілкуючись із колегами-однодумцями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми в навчанні дисциплін мовно-літературної освітньої галузі зумовлені багатьма факторами, серед яких:

– *об’єктивні фактори*: дистанційна форма навчання під час пандемії, відсутність Інтернету, недостатня кількість годин, відведених на вивчення навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі, зокрема румунської мови; інтегрований характер дисципліни «румунська і зарубіжна література»; невивчений стан викладання румунської мови і літератури на державному рівні (відсутність матеріалів незалежних фахових експертів, які мали б долучитися до здійснення об’єктивного моніторингу знань учнів та вчителів у початковій і в старшій школі, недостатня кількість фахових учителів; незабезпеченість сучасною навчально-методичною літературою, зокрема в електронній формі; низький рівень володіння мовами серед випускників шкіл; недостатня внутрішня мотивація до вивчення румунської мови; зневіра у власних силах (так званий страх помилок); недостатньо розвинене в більшості учнів уміння організувати власну роботу й засвоювати румунську (або іншу) мову системно; неготовність узяти на себе відповідальність за процес і результати навчання; викладання державної мови випереджає вивчення румунської / угорської (іншої) мов;

– *суб’єктивні фактори*: відсутність Інтернету та сучасних гаджетів у вчителів початкових класів і старшої школи під час карантину; обмежена кількість гаджетів (телефон, комп’ютер) у родині (особливо в багатодітній, та в сільській місцевості); незацікавленість учителя в самоосвіті; відсутність обміну досвідом; відсутність стажування, що зумовлювало б підвищення фахового рівня кожного вчителя (іноді це відбувається *онлайн*, проте кращі результати, звичайно, були б *офлайн*); незнання специфіки мов інших етносів, незнання державних документів (Державні стандарти, типові навчальні плани, навчальні програми, методичні рекомендації, методологічні норми, навчально-методична література); відсутність «альтернативних» підручників.

Інтегроване навчання – це не тільки забезпечення взаємозв’язку знань з різних предметів на одному уроці, а й інтеграція різних технологій, методів, форм навчання в межах одного навчального предмета і навіть уроку. До прикладу, мова і література, музика і рух – існують загальні для природи закономірності: ритм, гармонія, пропорційність, рівновага, симетрія та асиметрія, динаміка та статика, контраст тощо. Запропонований у підручниках інтегрований підхід з мовно-літературної освітньої галузі дає можливість розвинути більш ефективно художньо-образне, асоціативне мислення, сприяє розвитку креативності, дає можливість розвинути інтуїцію тощо, і найперше – сформувати в процесі практичної діяльності предметні мистецькі компетентності. Музика і література мають надзвичайний потенціал для розвитку творчої особистості. Унікальність впливу музики на особистість дитини закладена в самій природі. Музика впливає на емоції та почуття. Тому, чим краще буде розвинута емоційна, почуттєва сфера особистості, тим кращим буде вплив і літературного твору на особистість учня.

Набуття учнями належних предметних компетентностей з мовно-літературної освітньої галузі та з мистецтва сприятиме розвитку емоційного інтелекту, дасть можливість учням розуміти свої емоції, знаходити засоби для управління емоціями, почуттями. Розвиток емоційного інтелекту може реалізуватися лише через системне навчання (1-4 кл.) [32; 33], через поетапне опанування мови, літератури, через художній твір, діяльність, спів, імпровізацію тощо.

У наш час знання української державної мови – це не просто показник інтелектуального розвитку. Це доступ до інформації, тренування інтелекту, дорога в майбутнє людини, шлях до кар’єрного зростання. Важливою умовою оволодіння українською мовою в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин є опора на рідну мову учнів, що дозволяє впроваджувати інновації на засадах і прийомах контрактивної лінгвістики, опрацьовувати з учнями специфіку звукового ладу,

ритмомелодику фрази виучуваної мови, спільне й відмінне в граматичних системах мов тощо.

Однією з проблем щодо інтеграції і розвитку учнів є оптимальне співвідношення теорії і практики – проблема, що хвилює всіх: учених, вчителів, батьків, проблема, що потребує розв'язання. Перевагу слід надавати практичній роботі в 1-4 класах, оскільки саме в цьому віці вона має вирішальний вплив на формування мовленнєвих умінь і навичок. Ці ідеї викладені в концепціях мовної освіти в Україні й відображені в чинних шкільних підручниках (з аудіосупроводом). Підручники Нової української школи з української мови для 1-4 класів з навчанням мовами національних меншин містять також аудіосупровід. Такий підхід є ефективним для учнів, бо діти пізнають набагато більше, ніж те, що запропоновано в паперовому варіанті підручника, оскільки мають можливість навчатися граючись – співати, танцювати тощо. Вивчення української мови в початкових класах з навчанням мовами національних меншин стало цікавим, різнобарвним. Ідеться, зокрема, про виразне літературне читання у виконанні професійних акторів, що стає зразком формування читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності; ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення літератури в основній школі. І це зрозуміло: Нова українська школа переходить на сучасний зміст навчання, що базується на принципах особистісно зорієнтованого навчання, комунікативно-діяльнісного підходу, на врахуванні вікових та психологічних особливостей учнів, застосуванні сучасної методики викладання, реалізації нових здобутків лінгвістичної науки, забезпечуючи в такий спосіб належний науковий рівень викладу теоретичного матеріалу із вдалим поєднанням його з доступністю сприйняття.

У процесі сприйняття (читання) та навчання відбувається становлення слухача, який здатний до самостійної читацької, творчої діяльності, забезпечується його мовленнєвий, читацький, інтелектуальний розвиток,

розвиваються морально-естетичні уявлення і поняття, збагачуються почуття, виховується потреба в систематичному читанні. В учнів формуються: навички читання як виду мовленнєвої діяльності, а водночас – і соціальні, морально-етичні цінності на прикладах художніх образів з літературних творів; уміння сприймати, розуміти, аналізувати різні види літературних і навчальних текстів з використанням елементарних літературознавчих понять; виробляються потреби в систематичному читанні як засобі пізнання світу, самопізнання та загальнокультурного розвитку.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Поетапні зміни у викладанні мовно-літературної освітньої галузі дають підставу визнати, що основні новації в зазначеній сфері виявилися результативними за концепцією і способами втілення.

Перспективою подальших досліджень і напрацювань є актуальні лінгводидактичні проблеми, що вимагають свого розв’язання. Адаптування до новітніх засад європейської середньої освіти, напрацювання практичного досвіду, упровадження освітніх моделей і систем європейських країн щодо вивчення різних мов з урахуванням специфіки мовно-культурної ситуації в сучасній Україні й наші умови – одне з найважливіших завдань вітчизняного шкільництва. Результати і аналіз наступних етапів навчання та досягнень проблему зазначеній освітній галузі – у подальших публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. GoGlobal: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов (NationalForeignLanguageLearningandPromotionInitiative). 2015. URL: <https://bit.ly/3tcc8jT>
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» (2018, Лют. 23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п>.
4. Криган С. Abecedar. Підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 1997. 144 с.
5. Криган С. Програма з румунської мови та читання для 1-4 класів

загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською мовою. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 1991, 1996. 96 с.

6. Криган С. Українська мова: програма для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з румунською та угорською мовами навчання. Чернівці: «Букрек», 2000, 2003, 2008. 160 с.

7. Криган С. Румунська мова: підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2003. 152 с.; 2019 (у 2-х частинах). 144 с.

8. Криган С. Румунська мова: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2003. 160 с.; 2020 (у 2-х частинах). 144 с.

9. Криган С. Румунська мова: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2003, 2015. 160 с.

10. Криган С. Книга для читання: підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2003. 152 с.; 2019 (у 2-х частинах). 144 с.

11. Криган С. Книга для читання: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2003. 152 с.; 2020 (у 2-х частинах). 144 с.

12. Криган С. Книга для читання: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2003, 2015. 160 с.

13. Криган С. Румунська мова»: Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2006. 256 с.

14. Криган С. «Румунська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2007, 256 с.; 2015, 240 с.

15. Криган С. Румунська література і зарубіжна: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2007. 256 с.; 2015, 240 с.

16. Криган С. Румунська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2008, 2016. 256 с.

17. Криган С. Румунська література і зарубіжна: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2008. 256 с.; 2016, 278 с.

18. Криган С. Румунська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2009. 256 с.

19. Криган С. Румунська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2010. 256 с.

20. Криган С. Румунська мова: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: Букрек, 2011. 256 с.
21. Криган С. Українська мова. Буквар: підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2000, 2003, 2007, 2012, 2018. 144 с.
22. Криган С. Українська мова. Усний курс: підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2001, 2007, 2012. 2017. 144 с.
23. Криган С. Українська мова: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2001. 256 с.
24. Криган С. Українська мова: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2001. 208 с.
25. Криган С., Керестень І., Сергійчук Ю. Українська мова. Буквар: підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2003, 2007, 2012. 144 с.
26. Криган С., Сергійчук Ю. Українська мова. Усний курс: підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2003, 2007, 2015. 144 с.
27. Криган С., Майдан А., Сергійчук Ю. Українська мова: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2003. 176 с.
28. Криган С., Сергійчук Ю. Книга для читання: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2003. 176 с.
29. Криган С., Майдан А., Сергійчук Ю. Українська мова: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2003. 176 с.
30. Криган С., Сергійчук Ю. Книга для читання: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів з угорською мовою навчання. Чернівці: «Букрек», 2003. 176 с.
31. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К.: Ленвіт, 2003. 261 с.
32. Криган С., Сергійчук Ю. Українська мова. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою (у 2-х частинах, з аудіосупроводом). Чернівці: Букрек, 2019. 74 с.
33. Криган С., Сергійчук Ю. Українська мова. Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою (у 2-х частинах, з аудіосупроводом). Чернівці: Букрек, 2020. 120 с.

Стаття надійшла до редакції 14. 04. 2021

Serafima Crigan, Valery Chemes. Linguistic and literary educational field in schools of general secondary education with learning languages of national minorities: changes, achievements, problems and ways to solve them.

The article considers the stage-by-stage changes in teaching the linguistic and literature with teaching languages of different ethnic groups of Ukraine at secondary education institutions.

An analysis of training programs and publications for classes with Romanian language of teaching in secondary education institutions is presented.

Article highlights the experience of cooperation of S. Krygan, who has work for many years as a methodologist of Chernivtsi Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Scientific and Methodological Center for Ethnic Minorities of the South-Western Region of Ukraine, State Scientific Institution "Institute of Education Content Modernization" in Chernivtsi with relevant departments of the Scientific and Methodological Center secondary education, State Scientific Institution "Institute of Education Content Modernization" and the Ministry of Education and Science of Ukraine.

An analysis of the modern educational and methodical complexes on the Romanian language in Romania is presented, the experience of their application is covered. The processed material convinces that the main innovations in this field, based on the European experience of humanitarian education, proved to be effective in their concept and methods of practical implementation. Current linguodidactic problems that need to be solved are outlined.

Key words: teaching, Ukrainian, Romanian, Hungarian language, literature, European approaches, experience, innovations.

REFERENCES

1. Strategiya stalogo rozvytku «Ukrayina-2020». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
2. Go Global: Nacional`na programa vy`vchennya ta populyary`zacyi inozemny`x mov (National Foreign Language Learning and Promotion Initiative). 2015. URL: <https://bit.ly/3tcc8jT> [in Ukrainian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` # 87 «Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu pochatkovoyi osvity`» (2018, Lyut. 23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>. [in Ukrainian].
4. Kry`gan S. Abecedar. Pidruchny`k dlya 1 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Vy`davny`chy`j dim «Bukrek», 1997. 144 s. [in Ukrainian].
5. Kry`gan S. «Programa z rumuns`koyi movy` ta chy`tannya dlya 1-4 klasiv» zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z navchannyam rumuns`koyu movoyu. Chernivci: Vy`davny`chy`j dim «Bukrek», 1991, 1996. 96 c. [in Ukrainian].
6. Kry`gan S. Ukrayins`ka mova: programa dlya 1-4 klasiv zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu ta uhors`koyu movamy` navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2000, 2003, 2008. 160 s. [in Ukrainian].

7. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`k dlya 2 klasuzagal`noosvitnix navchal`ny`xzakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2003. 152 s.; 2019 (u 2-x chasty`nax). 144 s. [in Ukrainian].
8. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`k dlya 3 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`xzakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2003. 160 s.; 2020 (u 2-x chasty`nax). 144 s. [in Ukrainian].
9. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`k dlya 4 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2003, 2015. 160 s. [in Ukrainian].
10. Kry`gan S. Kny`ga dlya chy`tannya: pidruchny`k dlya 2 klasu zagal`noosvitnixnavchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2003. 152 s.; 2019 (u 2-x chasty`nax). 144 s. [in Ukrainian].
11. Kry`gan S. Kny`ga dlya chy`tannya: pidruchny`k dlya 3 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2003. 152 s.; 2020 (u 2-x chasty`nax). 144 s. [in Ukrainian].
12. Kry`gan S. Kny`ga dlya chy`tannya: pidruchny`k dlya 4 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2003, 2015. 160 s. [in Ukrainian].
13. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`kdlya 6 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2006. 256 s.[in Ukrainian].
14. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`kdlya 7 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2007, 256 s.; 2015, 240 s.[in Ukrainian].
15. Kry`gan S. Rumuns`ka literatura i zarubizhna: pidruchny`kdlya 7 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2007. 256 s.; 2015, 240 s.[in Ukrainian].
16. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`k dlya 8 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2008, 2016. 256 s.[in Ukrainian].
17. Kry`gan S. Rumuns`ka literatura i zarubizhna: pidruchny`kdlya 8 klasuzagal`noosvitnixnavchal`ny`xzakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2008. 256 s.; 2016, 278 s. [in Ukrainian].
18. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`kdlya 9 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2009. 256 s. [in Ukrainian].
19. Kry`gan S. Rumuns`ka mova: pidruchny`kdlya 10 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`xzakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2010. 256 s.[in Ukrainian].
20. Kry`gan S. Rumuns`kamova: pidruchny`k dlya 11 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: Bukrek, 2011. 256 s.[in Ukrainian].

21. Kry`gan S. Ukrayins`ka mova. Bukvar: pidruchny`k dlya 2 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2000, 2003, 2007, 2012, 2018. 144 s. [in Ukrainian].
22. Kry`gan S. Ukrayins`ka mova. Usny`jkurs: pidruchny`k dlya 1 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2001, 2007, 2012. 2017. 144 s. [in Ukrainian].
23. Kry`gan S. Ukrayins`kamova: pidruchny`k dlya 3 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2001. 256 s. [in Ukrainian].
24. Kry`gan S. Ukrayins`ka mova: Pidruchny`k dlya 4 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z rumuns`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2001. 208 s. [in Ukrainian].
25. Kry`gan S., Keresten` I., Sergijchuk Y. «Ukrayins`ka mova. Bukvar»: Pidruchny`k dlya 2 klasu zagal`noosvitni xnavchal`ny`x zakladiv z ugors`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2003, 2007, 2012. 144 s. [in Ukrainian].
26. Kry`gan S., Sergijchuk Y. Ukrayins`kamova. Usny`jkurs: Pidruchny`k dlya 1 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ugors`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2003, 2007, 2015. 144 s. [in Ukrainian].
27. Kry`gan S., Majdan A., Sergijchuk Y. Ukrayins`ka mova: pidruchny`k dlya 3 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ugors`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2003. 176 s. [in Ukrainian].
28. Kry`gan S., Sergijchuk Y. Kny`gadlyachy`tannya: pidruchny`kdlya 3 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ugors`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2003. 176 s. [in Ukrainian].
29. Kry`gan S., Majdan A., Sergijchuk Y. Ukrayins`kamova: pidruchny`k dlya 4 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ugors`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2003. 176 s. [in Ukrainian].
30. Kry`gan S., Sergijchuk Y. Kny`ga dlya chy`tannya: pidruchny`kdlya 4 klasu zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv z ugors`koyu movoyu navchannya. Chernivci: «Bukrek», 2003. 176 s. [in Ukrainian].
31. Zagal`noyevropejs`ki rekomendaciyi z movnoyi osvity`: vy`vchennya, vy`kladannya, ocinyuvannya. K.: Lenvit, 2003. 261 s. [in Ukrainian].
32. Kry`gan S., Sergijchuk Y. Ukrayins`kamova. Pidruchny`kdlya 2 klasu zakladivzagal`noyiseredn`oyi osvity` z navchannyam ugors`koyu movoyu (u 2-x chasty`nax, z audiosuprovodom). Chernivci: Bukrek, 2019. 74 s. [in Ukrainian].
33. Kry`gan S., Sergijchuk Y. Ukrayins`ka mova: pidruchny`k dlya 3 klasu zakladiv zagal`noyi seredn`oyiosvity` z navchannyam ugors`koyu movoyu (u 2-x chasty`nax, z audiosuprovodom). Chernivci: Bukrek, 2020. 120 s. [in Ukrainian].